

NEŠTO O LISTU »REGIO DALMATATA-KRAGLSKI DALMATIN« I NJEGOVU UREDNIKU BENINCASI

»Regio Dalmata-Kraglski Dalmatin«, dvojezični službeni list francusko-talijanske uprave u Dalmaciji g. 1806.–1810., bio je kod nas prvi put opširno prikazan u monografiji dr. Petra Karliča, koju je g. 1912. izdala »Matica Dalmatinska«. Karličeva knjiga je međutim zahvatila širu materiju nego što to daje naslutiti njezin naslov, jer je pokušala prikazati i cijelo doba francusko-talijanske uprave, pa i preko toga Napoleonove vojne uopće, a zadarski službeni list je autoru služio kao vrela i kao vodič u kronologijskom nizanju događaja, evropskih i lokalnih. Na taj način, s neprestanim ekskurzima na područje evropskog zbivanja (i to načinjenih ponajviše samo na temelju pisanja austrijskog historičara Fourniera), sam »Kraljski Dalmatin« ostao je s mnogo strana slabo osvjetljen.

Već je Šime Urlič (u »Nastavnom vjesniku« 1916. g. »Bartuo Benincasa, urednik »Kraljskog Dalmatina«) upozorio, da se Karlič nije dovoljno zabavio pitanjem, tko je uređivao »Kraljski Dalmatin«, jer na listu urednik nigdje nije označen. Urlič je na temelju pouzdanih dokumenata konstatirao, da je to bio Benincasa, što međutim Karlič nije htio priznati, već je postavio protutvrđnju, da je Benincasa bio samo cenzor, u istom broju »Nastavnog vjesnika«: »Je li Benincasa bio urednik Kraljskog Dalmatina?« Uzalud je Urlič ponovo izložio svoje dokaze i iznio i nove (»Nastavni vjesnik« 1918.: »Još dvije tri riječi o B. Benincasi, uredniku Kraljskog Dalmatina«), Karlič je ostao kod svoje, naime da je Benincasa bio samo cenzor (ibidem: »Ponovno je li Benincasa bio urednik Kraljskog Dalmatina?«).

Ne ćemo se ovdje upuštati u pojedinosti te polemike. Dovoljno je upozoriti na načelnu slabost argumentacije, kojom je Karlič njemu suvremene pojmove o cenzuri, koju su vršili nad listovima cenzori izvan redakcije, prenosio na sasvim druge prilike u prošlosti: »Regio Dalmata« bio je čisto službeni organ, tjednik čedna opsega, pa je čit-

novnik (Benincasa), koji ga je sastavljao ili uređivao (»compilatore«), lako mogao vršiti svoj posao po uputama svoga glavara (providura Dandola ili izravno milanske vlade) i bez potrebe cenzure kao neke posebne ustanove. Krivo ima Karlič, kada Benincasu smatra potpuno nepoznatim samo zato, što ga ne spominju Francuz Pisani (u djelu »La Dalmatie de 1797 à 1815«, Pariz 1893) i neke talijanske enciklopedije. Benincasa je bio poznati književnik, vješt pisac na talijanskom i francuskom jeziku, pa se ta njegova svojstva ogledaju i u listu »Regio Dalmata-Kraglski Dalmatin«, koji u svom talijanskom dijelu – koji se jedini može smatrati originalnim – nije onako suhoparan kao u hrvatskom prijevodu. Ovaj posljednji ne obuhvaća naime čitavo gradivo talijanskog dijela, već samo ono, što se smatralo potrebnim, da se objavi širim slojevima pučanstva, kao što su to različite naredbe, proglašeni, hvalospjevi Napoleonovih pobjeda, članci o promicanju narodnog gospodarstva i t. d. Dvojestvo u naslovu lista, koje je započelo prvim brojem »Regio Dalmata – Kraglski Dalmatin«, zavodi pomalo u bludnju, pa je s obzirom na sadržaj lista logičnija bila promjena u naslovu, uvedena u br. 5. 1808., kada je kao ime zadržano samo »Regio Dalmata«, a dvostruki je tekst započinjao s datumom. Kvantitativna nejednakost između talijanskog i hrvatskog teksta još se pojačala g. 1809., pošto je bilo proglašeno opasno stanje, te je građanska uprava prešla u ruke vojnog guvernera generala Maureillana. Pogotovo je upadljiva ta razlika u onih 6 brojeva, što su izašli g. 1810. na smanjenom formatu, jer su na hrvatski prevedene samo službene vijesti u rubrici »Daxrave slovinске« (t. j. Ilirske pokrajine), dok se rubrika »Estere« (vijesti iz inozemstva) nalazi samo u talijanskom tekstu.

Na ono, što je poznato iz Karličevih i Urličevih radova, vraćat ćemo se ovdje samo, ako se radi o drugačijoj interpretaciji, a potanje ćemo prikazati novo gradivo, koje smo sabrali u zadarskom arhivu. Nije to dakle cjelovit prikaz lista »Regio Dalmata – Kraglski Dalmatin«, već nadopuna i djelomično ispravljanje starijih prikaza.

*

* *

Kako je osnovan »Regio Dalmata«? Pisani (op. cit., str. 197) tvrdi, da je odluku donio i izvršio providur Dandolo: »Dès son entrée en fonctions, Dandolo voulait doter la Dalmatie d'un journal, et, le 12 juillet sortait des presses de l'imprimeur Battara le premier numéro de »Regio Dalmata«, en slave »Kraglski Dalmatin«, le »Royal Dalmate«. Karlič tvrdi isto, dodajući motivaciju, koja je međutim nedostatna: »Nova dakle francuska vlada pokrenu u Zadru Dandolovim upravo nastojanjem i prve hrvatske novine: Kraglski Dalmatin (Il Regio Dalmata), što se jasno razabire iz onoga mjesta (Kr. Dal. br. 4) gdje se o Dandolu kaže, da »pripravlja i naređiva način, s koime se ima ispisati jedan list prozvan Kraljski Dalmatin, neka redovito bude izaći toliko

latinskim (naime: talijanskim) koliko hrvatskim jezikom.¹ No tu se radi samo o definiciji prerogativa providurovih. Kao glavar građanske uprave Dandolo je naravno imao nadzor i nad službenim listom, ali odatle se ne može unaprećac zaključiti, da je doista Dandolo bio onaj, koji je osnovao »Regio Dalmata – Kraljski Dalmatin«. Nevjerojatnost takve tvrdnje izlazi iz upoređenja datuma: Dandolo je stigao u Zadar 3. VII. 1806. Prva je tri dana proveo u vladinoj palači, sastavljajući proglas, koji je objavljen u 1. broju »R. D.«, s datumom od 12. VII. Da li je u tadašnjim štamparskim prilikama bilo moguće u ciglih nekoliko dana donijeti odluku o osntku lista i ostvariti je?

Uostalom, tu je odluku donio potkralj Eugène Beauharnais u Milanu, kao što se to vidi iz izvještaja, što ga je Benincasa upravo, zajedno s prvih šest brojeva lista, potkraljevu tajniku (»Secrétaire des commandemens de S. A. Msgr. le Prince Viceroi d'Italie) Méjeanu 30. VIII. 1806.² Benincasa je pristupio izvršenju te odluke i pripremio izlaženje »R. D.« možda još prije dolaska samog Dandola u Zadar. To bi se moglo zaključiti iz sačuvanog Benincasinog koncepta uvodnog članka za 1. broj lista, koncepta, koji se razlikuje od članka, kako je objelodanjen. Na poledici toga koncepta zabilježio je Benincasa: »Il Regio Dalmata, primo abbozzo che non ha servito«, a datiran je »4. Luglio«. Tu se među

¹ Karlič, op. cit. 35–36. U talijanskom glasi taj stavak: *Prepara e fa stendere il piano in un foglio politico periodico nazionale in italiano e in illirico, con cui diffondere ed animare in ogni parte della Dalmazia uno spirito pubblico d'amor patrio, nutrendolo colle patrie notizie, ed istruendolo dell'estere, che più convengano ai tempi e di maggior profitto esser possano al lettore dalmatino coll'allettarlo.*

² Tekst ima djelomično Urlič. Evo to pismo u cjelini, zajedno s Méjeanovim odgovorom: »Honoré par S. A. I. de la comission d'Instruction publique auprès du Provéditorat Général en Dalmatie, j'ai parmi mes devoirs celui de rédiger une feuille périodique en Italien et Esclavon, la première qu'on ait vu dans cette vaste province, d'après l'heureuse idée et les ordres de S. A. I. même. Dès qu'on a pu se procurer des moyens suffisans pour servir à ce surcroit d'ouvrage dans l'imprimerie, par les soins zélés et infatigables de Mr. le Provéditeur Général, je m'en suis occupé, et me voici au sixième numéro. Je me fais un devoir de les soumettre à vos yeux tous les six à la fois, ayant attendu exprès, pour que l'ensemble de leur contenu eût gagné un certain degré d'intérêt. Vous y verrez, Monsieur, en grande partie, l'achèvement des opérations qui vous prouvera l'étonnante activité de cet estimable chef. Veuillez les agréer, et puissent ces feuilles mériter votre approbation. Surtout faites moi l'honneur et la grâce de me mettre aux pieds de S. A. I. comme le plus dévoué de ses serviteurs. – Je saisis avec le plus sensible plaisir l'occasion de vous exprimer les sentimens d'estime très-distinguée et de la plus juste considération que je vous ai voués, et dont je souhaite ardemment de vous donner des preuves. J'ai l'honneur d'être, Monsieur... Zara ce 30 Août 1806. à Mr. Méjean, Secrétaire des commandemens de S. A. I. Msgr. le Prince Viceroi d'Italie. Benincasin natpis: »Lettera a Mr. Méjean accompagnativa dei 6 Nr della Gazz^a di Zara«. Méjeanov odgovor: »Milan, le 16 7bre 1806. Le Secrétaire des commandemens de S. A. I. le prince Eugène, Vice-Roi d'Italie à Monsieur Barthélemy Benincasa, Chef de Div^{ion} près du Provéditeur Gl. en Dalmatie. – J'ai reçu, Monsieur, les six numéros du Journal de *Royal Dalmate* que vous m'avez adressés. – Recevez – en tous mes remerciemens, je lirai avec intérêt cette feuille périodique, et je suis sûr d'y trouver de nouvelles preuves de l'excellent esprit qui anime le 1.er fonctionnaire civil de la Dalmatie, et ses dignes collaborateurs. – J'ai l'honneur de vous saluer. Méjean.

ostalim kaže: »alla formazione dello spirito pubblico, di amor patrio e di attaccamento al Sovrano e al Governo, alla diffusione dei lumi, e particolarmente delle notizie politiche interessanti le Società, può servire e concorrere giovevolmente un giudizio non inameno, peridico foglio... In prova delle sovrane premure per promuovere tra i bravi sudditi Dalmatini che non hanno uso d'altra lingua che dell'Illirica loro nazionale, il Foglio del *Regio Dalmata* porterà sempre rimpetto al testo italiano la traduzione in Illirico...« Iza toga se iznose uvjeti preplate. Teško da bi sve to moglo biti izrađeno već 4. VII., da je odluka o pokretanju lista stvorena tek 3. VII., kad je Dandolo stigao u Zadar.

To međutim ne znači, da Dandolo nije bio šef i u pitanjima lista i da Benincasa nije uređivao list po njegovim direktivama. Kako se je vidur spremao na putovanje po Dalmaciji, to je prvobitna namjera bila, da se sačeka Dandoloov povratak, prije nego što započne redovno izlaženje lista. Vidi se to iz daljeg teksta ovog prvog nacarta (»primo abbozzo«): »Ma siccome S. E. il Provveditore Generale, nel giro che intraprende per visitare i punti principali della Provincia, conduce seco quella parte di Ministero, che deve somministrare materia al foglio e costruire il lavoro, così non comincerà la serie de' numeri da non essere poscia mai interrotti, che al ritorno di S. E. di suddetta perlustrazione, la quale durerà circa 40 giorni.« U međuvremenu, veli se dalje, primat će se preplate (associazioni) u tiskari Battare.³ Nije dakle nemoguće, da je Benincasa stigao još prije Dandola u Zadar da, po zamisli potkralja, pripremi izlaženje R. D. zajedno s tiskarom Battarom.⁴ A što se tiče motiva, koji se u ovom »primo abbozzo« navodi za odgodu izlaženja, t. j. Dandolova projektiranog puta po Dalmaciji, njega spominje i Dandolo, u svom izvještaju potkralju Eugenu, iz Zadra, 12. VII. 1806.: »Le prospectus du journal Regio Dalmata est imprimé: le journal paraîtra à mon retour. Il est nécessaire que j'aïlle rassurer un peuple jusqu'à ce jour malheureux et opprimé. Je partirai demain.«⁵ No Dandolo nije otputovao 13. VII. nego tek 6. IX. 1806.⁶ i to putovanje nije bilo smetnjom daljnjem redovnom izlaženju lista.

*
*   *
*

³ Taj »primo abbozzo« napisao je i potpisao Benincasa.

⁴ Urlič (»Nastavni vjesnik« br. 25., str. 339) drži na temelju Dandolova pisma potkralju Eugenu od 12. VII., Benincasinog pisma Budroviću od 29. VII. i Budrovićeva odgovora od 3. VIII., da je prvi broj »R. D.« izišao tek početkom kolovoza. Ako imamo na umu, da je Benincasa već 30. VIII. poslao u Milan 6 prvih brojeva, to bi se moglo zaključiti, da je nekoliko brojeva bilo objavljeno najednom, a ostali da su slijedili u razmacima od osam dana, svake subote. Zastoj je svakako postojao, iako u datiranju lista nije vidljiv, jer bi inače na dan 30. VIII. Benincasa morao imati osam štampanih brojeva, a ne šest koliko ih je poslao Méjeanu.

⁵ Tullio Dandolo, Ricordi, Primo Periodo, 1801.-1821., Asisi, 1867., str. 39.

⁶ Pisani, op. cit., str. 201 i dalje.

Uloga tiskara Battare u pripravi prvih zadarskih novina nije dovoljno osvijetljena. Potaknuti Ljubićevom tvrdnjom, da je Battara pod austrijskom upravom, potpomognut od guvernera grofa Goëssa, najavio, da će objaviti *Corriere Dalmato*, što međutim nije učinio, iako je pod Francuzima objavljivao Regio Dalmata,⁷ pretražili smo u Drž. arhivu u Zadru akte austrijske vladavine iz g. 1803.–1806.⁸ Ime Antona Luigi Battare često se spominje otkako je 21. X. 1803. preuzeo tiskaru Domenika Fracasso. Ali sve se to odnosi u glavnom na likvidaciju njegovih potraživanja za izvršene poslove. O osnovi za pokretanje novina nema ništa čak ni u molbi, kojom je Battara zatražio od pokrajinske vlade svjedodžbu, da bi se mogao njome koristiti kod francuskog režima, čiji se dolazak očekivao poslije mira sklopljenog u Požunu. Francuske čete ušle su u Zadar tek 17. II. 1807., no Battara je već istog dana, kad je predao svoju molbu, t. j. 20. I. 1807. dobio svjedodžbu⁹ potpisanu od Trifuna Pasquali, člana vijeća austrijske vlade, koji je pod francuskim režimom bio načelnik grada Zadra. Battara nije najzad spomenuto projekt »Corriere Dalmato« ni mnogo kasnije, kada je Kukuljeviću davao podatke o Kralj. Dalmatinu.¹⁰

Ako je uza sve to točna Ljubićeva napomena o pokretanju »Corriere Dalmato«, uz Goëssovu potporu, tu akciju bi trebalo smjestiti između 21. X. 1803., kada je Battara preuzeo tiskaru, i 24. VII. 1804., kada je general Brady zamijenio Goëssa, sjedinivši u svojim rukama vojnu i civilnu upravu Dalmacije.

Tiskarska i izdavačka djelatnost Battare bila je relativno znatna i pod austrijskim i pod francuskim režimom. Još za austrijske vladavine Battara je g. 1804. štampao tri hrvatske knjige i 1805. jednu, religioznu

⁷ Gliubich, Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia, Beč, 1856, str. 2. – Giuseppe Ferrari-Cupilli (»Sui meriti del Dottor Nicolò Giachich, u Programu zadarske gimnazije g. 1856, str. 44) veli, da je već bio objavljen program toga lista: »Il Corriere dalmato, di cui era uscito nel 1803 il programma, ma che rimase per allora senza effetto«.

⁸ »Repertorio delle materie, località e nomi delle Parti contenute nel presente Indice degli Atti del Governo Generale in Zara« za g. 1803., 1804., 1805., 1806., zajedno s protokolima i spisima.

⁹ U njoj se veli: (Battara) »si è prestato colla più diligente esattezza, e con assidua applicazione al disimpegno di tutte quelle incombenze relative alla sua professione che gli derivarono della Pubblica autorità meritando perciò un riscontro del Pubblico aggradimento«, pa c. k. vlada Dalmacije »collà gli ritascia il presente certificato perche servirgli possa anche di scorza ne successivi suoi aspirii«.

¹⁰ U povodu smrti Goëssove (11. VII. 1846.) tiskara Battara objavila je ovaj epigraf, čiji tekst donosi zadarska »La Dalmazia« (g. 1846. br. 13): »Alla Memoria dell'eccellentissimo conte Pietro Goëss che l'arte dei tipi in Dalmazia straniera fino al MDCCXCVII con le provide largizioni del saggio governo degnatamente da lui presieduto a maggior diffusione dei buoni lumi consolidò all'officina Battariana di Zara la quale in esso ricorda il suo benefico istitutore, omaggio di gratitudine«. – Kukuljević spominje Battaru u svojoj »Bibliografiji Hrvatskoj«, Zagreb 1860., str. 75. – Spomenimo napokon, da Antonio Battara tvrdi u svojoj knjizi »Zara« (Trst, 1911, str. 115), da je Anton Luigi Battara uređivao »Regio Dalmata« (»Il R. D. ... diretto da Anton Luigi Battara«), što je dakako netočno.

sadržaja.¹¹ Prve su tri prevedene na hrvatski, t. j. Maris, Ivan-Marin: »Malahna naprava i Ponukanje za texaka varhu prikornstnoga tega od krumpira«, te dvije zbirke zakonskih tekstova (»Nauk stvari« i »Skupozakonik«).¹² Knjižica Rabljanina svećenika Marisa (32 str.) vrlo je zanimljiva, jer pokazuje, da se već prije Dandola propagirala sadnja krumpira u Dalmaciji. Talijanski primjerak nosi naslov: *Piccolo saggio ed incitamento pel colono sopra l'importantissima coltivazione della patata ossia pomo di terra*,¹³ a posvećen je Goëssu.

Osim toga Battara je tiskao sve službene proglose, među kojima ima i dvojezičnih, tako proglas (»Proclama – Razglas«) generala Bradyja od 28. I. 1806. kojim se rastaje od »dragih i vrnih« Dalmatinaca.

Pod francuskim režimom g. 1806. Battara je najprije štampao proglose, kao na pr. proklamaciju civil. i vojnog povjerenika generala Mathieua Dumasa od 19. II., pa proglas (hrvatski: Proclam) divizij. generala Molitora, od 20. II., oba trojezično. No pod provizornom upravom Molitora, koji je bio glavni zapovjednik za Dalmaciju i Albaniju (Boku), broj tih službenih proglosa nije ni izdaleka bio tako velik kao kasnije pod građanskom upravom providura.

Zanimljivo je međutim, da je u prvoj polovini te godine Battara tiskao dvije voluminozne knjige, jednu hrvatsku, a drugu talijansku. To su »Bogolyubnost molitvena« Antuna Kanižlića, koja obuhvaća XXXII + 644 str.,¹⁴ te »Riflessioni economico-politiche sopra la Dalmazia« Ivana Luke Garagnina, sv. I., str. 272. Kako kaže u »Upozorenju« (Avvertimento), Garagnin je ova »Razmišljanja« započeo g. 1786., a dovršio 1796. i objelodanio rukopis bez ikakve promjene, jer su ga na to naveli »dobri razlozi«. Battara je to djelo oglasio posebnim letkom (Avviso), umetnutim u »Regio Dalmata«. U letku se kaže, da je Battara preuzeo izdanje o svom trošku u nadi, da će naići na javno odobravanje zbog toga, što iz tih istih štamparskih strojeva, koji su Garagninovom za slugom došli u Dalmaciju, izlazi ovo za Dalmaciju vrlo zanimljivo djelo.

»Regio Dalmata – Kraglski Dalmatin« je u svom br. 5 od 9. VIII. 1806. donio iz Milana vijest, da su dalmatinski izaslanici I. L. Garagnin, Stratico i Begna 22. VII. otputovali u Pariz, pošto ih je u Milanu primio potkralj Eugen. Garagnin je potkralju održao govor i predao mu prvi svezak svojih »Riflessioni«, – »opera – kako veli R. D. – pensata e ragionata profondamente, piena di erudizione, scritta con caldo zelo, e ricca di viste ingegnose che onorano l'autor cittadino«. To je djelo Garagnin već prije bio predao Dandolu, a sada ga šef potkraljeva tajništva (capo della Secretaria di S. A. I.) Lafolie prevodi na francuski. »Cosi l'accurata letteraria fatica di un illuminatissimo Nazionale che ha sempre abitata la patria sua, farà che in Francia e altrove meglio cono-

¹¹ »Sveto združenje od vikovite pomochi svetich dus od purgatoria«, v. Maštrović, op. cit. str. 5.

¹² Maštrović, op. cit. str. 5.

¹³ U knjižnici Drž. arhiva u Zadru.

¹⁴ Maštrović, op. cit. str. 6. Knjiga je izašla u oči 21. VI. 1806.

scansi un paese e una Nazione d'antica fama, caduta poscia in tenebrosa oscurità«. Prijevod će biti posvećen potkralju, koji je dobrohotno (con bontà) prihvatio tu posvetu.

Na temelju te vijesti Battara je u br. 8. R. D. donio oglas, kojim javlja, da još ima primjeraka tog uspješnog djela (applaudissima opera), i dodaje, da će drugi svezak, kojega je rukopis već pripremljen, doskora slijediti, čim se naime »glavni pisac« vrati iz Pariza, gdje se nalazi u izaslanstvu. Garagnin se vratio u Zadar pod kraj godine, a »R. D. – K. D.« je u br. 22, 23. i 24. objavio izvještaj trojice dalmatinskih izaslanika, datiran iz Milana, 1. XI. 1806.

No drugi svezak »Riflessioni« nije nikad ugledao svijetlo, a isto tako ni francuski prijevod Lafoliea.¹⁵

Pod Dandolovom upravom Battarina je tiskara još pojačala svoju djelatnost. Različni službeni tekstovi, biskupske poslanice, gospodarski propagandni članci, objavljeni najprije u listu, sačuvani su nam i u obliku posebnih otisaka,¹⁶ na pr. pastirsko pismo nadbiskupa Scottija u povodu tilsitskog mira (Dandolov »Discorso sulla Coltivazione ed Uso dei Pomi di Terra« i njegov hrvatski prijevod »Varhu radgne od kumpiraa« i t. d.), od kojih su neki opremljeni ukusnim koricama u boji. Dakako da je 1809.–1810., kad je R. D. izlazio u većim vremenskim razmacima i u smanjenom opsegu, i djelatnost Battarine tiskare smanjena. A otkako su organizirane Ilirske pokrajine i Zadar prestao biti glavni grad, postali su i službeni proglasi sve rjeđi, jer su se oni, koji su se odnicali na cijelo područje Ilir. provincija, štampali u Ljubljani ili Trstu.¹⁷

Postoji jedan dokumenat, iz kojeg se vidi Battarino zanimanje za »Regio Dalmata - Kraglski Dalmatin« i za njegovo veće proširenje. To je izvještaj vladina tajnika Stella,¹⁸ upravljen 12. IX. 1806. Benincasi, kao odgovor na njegovo pismo od 9. IX., koji Karlič¹⁹ doduše spominje, ali djelomice krivo. Stella izvještuje, da je Benincasino pismo pokazao najprije šefu ekspedita (ufficio della spedizione) koji je zakašnjenje u

¹⁵ Ljubić (op. cit.) tvrdi, da je Garagninovo djelo prevedeno na više jezika i da su ti prijevodi dovršeni: »fu onorata di laude ed in altre cultivissime lingue trasportata«. Uloga Ivana Luke Garagnina bila je pod francuskom upravom znatna. G. 1807–1808. bio je generalni nadzornik šuma i poljodjelstva. G. 1809. je na Marmontov poziv 4. XII. napisao spomenicu o organizaciji Ilirskih pokrajina, u kojoj je među ostalim predlagao ukidanje Vojne Krajine (v. Pisani, op. cit. str. 334–335).

¹⁶ Drž. arhiv u Zadru: Stampe del Governo italice, fasc. VI, VII, VIII, IX.

¹⁷ Na pr. zakoni i naredbe o blokadi, s francusko-njemačko-talijanskim tekstom, iz tiskare Gašpar Weiss u Trstu, 10. III. 1810.

Ipak valja spomenuti, da je tekst mirovnog ugovora sklopljenog u Beču (Schoenbrunn) 14. X. 1809. štampan kod Battare. To je brošura od 24 str. Francuski i talijanski tekst su paralelni, a ime tiskara je naznačeno: Chez Anton-Louis Battara, Imprimeur-Libraire.

¹⁸ Atti del capo dell'Istruzione pubblica, compilatore del Foglio II Regio Dalmata signor Benincasa degli anni 1806, 1808 e 1809. Filza I.

¹⁹ Op. cit. str. 42. Karlič je previdio, da je taj izvještaj sastavljen od dva dijela Stellingov odgovora i prijedloga tiskara Battare.

otpremi lista pravdao svojom bolešću. Zatim je Stella to pismo pokazao tiskaru Battari, a ovaj ne samo što se nije ražalostio, već se veoma obradovao čuvši, da ima u Šibeniku mnogo pretplatnika, dok je on držao, da je jedini šibenski pretplatnik dr. Visiani. A što se tiče providurove želje, da se list većma rasprostrani, Battara je predložio (nepotpisanu) bilješku s naslovom »Per la distribuzione del Foglio«, iz koje se vidi, da bi nakladu trebalo povisiti od sadašnjih 500 na najmanje 1000 primjeraka. Zbog toga je Stella, kako izvješćuje Benincasu, odredio, da se od br. 9. naklada povisi na 600 primjeraka, a povisit će se i dalje, ako to Providur bude htio.

*
*   *
*

Što se tiče Benincase,²⁰ potrebno je prije svega osvijetliti njegovu ulogu prije dolaska u Zadar. Ta uloga nije bila poznata ni Urliču, koji je napisao: »Nije Benincasa stoga bio imenovan urednikom »Kralj. Dalmatina« što je bio možda valjan novinar, već stoga, što je bio na čelu odjela za javnu nastavu«. Nakon toga iznijet ćemo neke momente iz njegove uredničke djelatnosti, koji pokazuju, da je ta djelatnost ne samo bila stvarna, nego i u književnom pogledu zanimljiva.

U biografskim priručnicima iz prve polovice 19. st. ima o Benincasi sva sila podataka, koji se uglavnom kreću oko njegove ljubavne veze i književne suradnje s Engleskinjom Justinom Wynne, udatom za austrijskog diplomata grofa Orsini-Rosenberga, koja je bila francuska spisateljica i autorica romana »Les Morlaques« (Venecija, 1788., 2 vol. paginirana 1-358²¹). Podataka o Benincasi našli smo u ovim biografskim

²⁰ Rođen u vojvodini Modeni 1745., umro u Milanu 1825.

²¹ Te neobično rijetke knjige nema u pariškoj Bibliothèque Nationale. Primjerak, koji ima Sveučilišna knjižnica u Zagrebu, potječe iz knjižnice Velimira Gaja, koji ju je stekao 1873. Historijat romana »Les Morlaques« vrlo je zanimljiv. Pišući članak o Fortisu za Michaudovu »Biographie universelle« g. 1816. Ch. Nodier je smatrao, da je to samo perifraza Fortisova putopisa po Dalmaciji, ali, pošto ga je Barbier (u »Examen critique et complément des Dictionnaires historiques«, 1820) upozorio na pogrešku i pošto je i sam stekao tu knjigu, Nodier je također konstatirao (u »Mélanges tirés d'une petite bibliothèque ou Variétés littéraires, 1829), da je to poseban roman. Uza sve to Wurzbachov biografski leksikon tvrdi još 1856., da su »Les Morlaques« proširenje i upotpunjenje Fortisova djela. Najiscrpnije je pisao o J. Wynne-Rosenberg Ernouf u »Bulletin du bibliophile et du bibliothécaire« g. 1858. » o »Les Morlaques« V. Jovanović (»La Guza de P. Mérimée, Paris 1911. V. također M. Curčin: Das serbische Volkslied in der deutschen Literatur, Leipzig, 1907, str. 48. R. Maixner: Ch. Nodier i Ilirija, Rad 229, M. Stojković: Morlakizam, Hrv. Kolo knj. X. 1929.) – U predgovoru romana veli se o njegovu postanku ovo: »Les circonstances singulières d'un fait tragique arrivé parmi des Morlaques à Venise, il y a quelques années, excitèrent de l'intérêt et de la curiosité sur cette nation si peu connue. Les informations de plusieurs parmi ceux que les emplois publics ou les affaires particulières ont fait demeurer dans cette contrée; quelques conversations avec les Esclavons des contrées voisines; la lecture du peu d'anciens écrivains sur ce sujet, et celle d'un excellent moderne Mons. l'Abbé Fortis dans son Voyage en Dalmatie, ont été les sources où l'on a puisé.« – Činjenica, da je Fortis napisao o knjizi grofice Rosenberg »Pièces morales et sentimentales« (London, 1785) topao prikaz n reviji »Nuovo

rječnicima: Quérard (*«La France littéraire ou Dictionnaire bibliographique»*, Pariz, 1820), talijansko izdanje Michaudove *Biographie universelle*, (*Biografia universale antica e moderna*, Supplimento sv. 1, Venezia, 1841?), članak potpisan P-ot (Peignot), *«Nouvelle Biographie Universelle»*, Pariz, 1853. i Wurzbach, *Biographisches Lexicon des Kaiserthums Oesterreich*, Beč, 1856. Svi ti izvori, a jednako i biograf J. Wynne Ernouf spominju njegov odnos s groficom Rosenberg, ističući, da je Benincasa izdao pod njenim imenom knjigu *«Altichiero»*, opis dvorca senatora Querini,²² u kome je ona stanovala i *«Les Morlaques»* pisala. Ako i nije točna Quérardova hipoteza, da bi Benincasa bio pravi pisac toga romana, ipak je sigurno, da je on bio donekle njezin književni suradnik. S njom je zajedno Benincasa oko 1788. bio u Engleskoj, zatim u početku francuske revolucije u Parizu, odakle se vratio u Veneciju, gdje je njegova prijateljica umrla 1791., u svojoj 59. godini. Kasnije je Benincasa boravio u Milanu, gdje je bio suradnik poluslužbenog lista od Bonaparta osnovane Cisalpinske (kasnije talijanske) republike, *«Giornale Italiano»*, pišući osobito kazališne i literarne prikaze. On je dakle već bio poznat kao književnik i novinar, izvrstan poznavalac francuskog jezika i pristaša Napoleona u momentu, kada mu je bila povjerena služba u dalmatinskoj vladi, gdje je pod auspicijama Dandola, uređivao novine, koje *«Biografia universale»* pogrešno naziva *«Il Dalmata Veneto»*. U svojoj 61. godini Benincasa zacijelo nije više bio onaj pomalo pustolov ljubavnik, koji je živio u društvu i o trošku ne manje pustolovne udovice²³ starog austrijskog diplomata, ali on je i u Zadru, u svojtvu urednika, pokazao one osobine, koje mu pripisuju njegovi biografi: *«književne pretenzije»*, *«strastveni diletantizam»*, *«izvršno poznavanje francuskog jezika spojeno s mnogostrukim znanjem na području znanosti i umjetnosti»*, kao što ćemo to vidjeti iz nekih njegovih članaka u *«Regio Dalmata»*, koji nisu bili prevedeni u hrvatskom tekstu. U br. 13. od 4. X. 1806. objavljen je, samo u talijanskom tekstu, nepotpisani članak *«Nuova maniera di vedere»*, koji je bez sumnje napisao Benincasa. Evo njegova sadržaja: Očite krive tvrdnje, veli pisac, tjeraju čovjeka u prvi mah u bijes, no kasnije im se čovjek

Giornale Enciclopedico di Vicenza, 1785. br. IX (kolekcija u Naučnoj knjižnici u Dubrovniku), u kojoj je kasnije Cesarotti napisao pohvalu romana *«Les Morlaques»*, upućuje, da se ti informatori *«Eslavons»* možda mogu tražiti među Dalmatincima suradnicima te revije (Miho Sorgo, dr. J. Bajamonti, Radoš Micheli-Vitturi). Na talijanski preveo je *«Les Morlaques»* hvarski biskup Zadraniin Ivan Dominik Stratico. koncem 18. st.

²² Angelo Querini. On se je mnogo zanimao za Dalmaciju te je splitskom gospodarskom društvu (*Società Economica di Spalato*) pribavio stalnu novčanu potporu, o čemu ima u Bajamontovoj korespondenciji (u Arheološkom muzeju u Splitu) dvije potvrde: pismo Giovanni Arduina Bajamontu, od 13. V. 1784. i Bajamontova zahvala Queriniju, od 29. XII, 1789 (v. Milčetić, Dr. J. Bajamonti, Rad 192, str. 216, 228). — Jedan Querini, Andrea, bio je posljednji mletački providur u Dalmaciji.

²³ J. Wynne bila je u svojoj mladosti ljubavnica Casanova (v. Ch. Samaran: *Jacques Casanova Venitien*, Pariz, Calman-Lévy, str. 153-180. *La faute de Justinienne Wynne»*).

smije. »Zabavimo se dakle za čas, čestiti moj čitaocē, na račun gospodina de Chateaubriand, koji, idući u Grčku, da je prouči i opiše, prolazi kroz Italiju: i čuj jedan uzorak (un saggio) njegova opisivanja i prosuđivanja: »Venecija mi se nimalo ne sviđa, jer je protuprirodan grad (perchè è una città contro Natura)«. Istina je, nastavlja naš polemičar, da je najprirodnije (naturalissimo) bilo bježanje pučanstva na otočiće, da bi izbjeglo pustošenje i odvlačenje ljudi ili smrt na kopnu, kao što se to događalo prvim stanovnicima Venecije. – »Druga je prekrasna novost« (altra bellissima novità) ono, što se veli o arhitekturi Palladija, naime da je odviše hirovita i raznovrsna (troppo capricciosa e variata), a njene građevine da su »dviije tri palače, jedna na drugoj«. Dosada se vjerovalo, produžuje autor, da je najbolje započeti gradnju tako, da donji sprat bude u toskanskom slogu, zatim profiniti (ingentilire) izgled drugog sprata dorskim i jonskim stilom, a treći sprat završiti u korintskom stilu. Na taj su način radili majstori, koji su obnovili umjetnost u modernoj Italiji i od kojih je učio čitav evropski kontinent. Treba naime izbjegavati dosadnu monotoniju, o kojoj je »ne znam koji francuski klasični pjesnik«²⁴ rekao: L'ennui naquit un jour de Puniformité. »Uostalom, od kojeg tumača ili iz kakve knjige je Chateaubriand mogao saznati, da je »gotovo čitava« arhitektura Venecije od Palladija? A šta je s tolikim djelima Sammichelija, Sansovina i Vignole? Zar ih nije vidio ili je ono tridesetak palača na Canal Grande i isto toliko drugdje smatrao djelima Palladija? No evo, u ovih nekoliko putnikovih riječi nemalen broj najnovijih novosti: »Nebo s ove strane Apenina nije više naše nebo: ne vidi se više starina. Rim, Napulj i malko Firenca, eto, to je čitava Italija«. Na što Benincasa uzvraća: Odakle god u Italiji pisac ovako pisao, ne može se reći, da se s ovu stranu Apenina nebo mijenja, jer je ono isto s jedne i s druge strane uzduž Italije. Ili zar Chateaubriand pod tim nebom, koje nije više njegovo, misli nebo Francuske? Može se razumjeti, kad Kotzebue tvrdi, da su u Petrogradu vina bolja nego u Italiji, koja je vinorodna, jer se vina s velikim troškom mogu prenijeti i u Petrograd. No talijansko se nebo ne može izvesti izvan Italije. A zar s one strane Apenina nema starina? Zar ih nema na zapadu, od Genove preko Rima do Napulja? Bez sumnje, one ne manjkaju ni na sjeveroistoku, gdje su Verona, Ravena, Rimini, Ankona. Ako Rim, Napulj i pomalo Firenca predstavljaju čitavu Italiju, zar su Genova, Turin, Milan, Bologna i toliki drugi znatni gradovi možda u Francuskoj? Istina, oni pripadaju Francuskoj ili ovise o njoj, ali s gledišta geografskog i historijskog ne vjerujem, da bi sačinjavali dio Francuske.

»No kao da se Chateaubriand pokajao – nastavlja Benincasa –, što je podcijenio Veneciju, pa opisuje slikovitost njenih otoka noću. Priznaje također, da u Veneciji ostaje nekoliko dobrih slika Paola Veronesa, njegova brata, Tintoretta i iza svih njih Tiziana!« kliče naš pisac, pa dodaje, da se slike Paola ne mogu porediti s onima njegova brata, jer

²⁴ Poznati stih Lamotte-Houdarda u njegovoj basni »Les amis trop d'accord«.

ima pedeset boljih slikara od ovoga. A od Tiziana i Tintoretta ostalo je još mnogo sjajnih slika i nakon izvoza (anche dopo l'exportazione – aluzija na Napoleonov »izvoz« umjetnina iz Italije). No trebalo je spomenuti i Mantegna, Giorgiona, Pordenona i mnoge druge.²⁵ Pretjerana površnost i kazivanje nepotpune istine vrijeđaju pravdu i nisu dostojni istine, nisu dostojni tocnog i nepristranog pisca. Benincasin članak završuje zamjerkom listu »Corriere Milanese«, koji je u svom br. 68. od 25. VIII. 1806. objavio te Chateaubriandove dojmove: »Negledni *Dalmata Regio* među liburnijskim otočićima (*L'oscuro D. R. tra i Liburnici scogli*) osjeća uske veze sa susjednom Italijom, koje su oni dio u političkom pogledu (di cui fanno parte politica) te ne može sakriti zaprepaštenje, što ga je osjetio čitajući spomenuti neobični odlomak, koji je »Corriere Milanese« uvrstio bez ijedne riječi ispravka. Možda je taj list mislio, da je šutnja jedini dostojan odgovor. Ali nekima je ipak teško šutjeti!«

Kako to, da je zadarski officiosus mogao tako napasti glasovitog Chateaubrianda, jednog od prvih pisaca one Francuske, u čijoj je sjeni živjela i tadašnja kraljevina Italija? Odgovor je jednostavan. Kad je Napoleon dao oteti s teritorija vojvodine Baden i ustrijeliti u Vincennesu vojvodu od Enghiena, Chateaubriand, koji je tada bio poslanik u Valaisu, dao je 20. III. 1804. u Valavku. Dvije godine kasnije, pripremajući dokumentaciju za svoju »epopeju u prozi« »*Les Martyrs ou le Triomphe de la religion chrétienne*«, objelodanjenu 1809., Chateaubriand je krenuo preko Italije na put u Grčku i Palestinu. Francusku je napustio 13. VII. 1806. i preko Milana stigao u Mletke 23. VII., gdje je ostao pet dana. Na brod za Grčku ukrcao se u Trstu 29. VII. Tekst konačnog izdanja njegova putopisa ne sadržava one odlomke, koje je napao R. D., osim jednoga.²⁶

Napadajući Chateaubrianda, koji je povrijedio talijansku osjetljivost i mletački lokalni patriotizam, Benincasa je dakle mogao biti siguran, da ga Napoleonov režim u Milanu ne će pozvati na red. No pitanje je, da li je Chateaubriand u svom svojevoljnom progonstvu, ograđen neizmjernim ponosom svoje osamljenosti, koji je svoju veličinu mjerio veličinom svoga protivnika – Napoleona, ikada saznao za srdžbu »neglednog« *Regio Dalmata*.

*
* *

Benincasin odnos prema hrvatskom jeziku i književnosti ogleda se u dva njegova sastavka. Jedno je bilješka o upotrebi »ilirskog« jezika

²⁵ Benincasa je također pisao o umjetnosti. Brunet (*Manuel de la librairie et de l'amateur du livre*, Pariz, 1861 t. II.) spominje, govoreći o Durazzu, jednu disertaciju u vještini rezbarstva u tisku, od Bart. Benincase, Parma, 1784.

²⁶ »... j'examinai pendant cinq jours les restes de sa grandeur passée (t. j. veličine Venecije): on me montra quelques bons tableaux du Tintoret, de Paul Veronèse et de son frère, du Bassan et du Titien«. (*Oeuvres complètes, Garnier frères, t. V, str. 109*).

za prijevode i o koristi, što bi odatle mogla nastati za njegovo obogaćenje stručnim izrazima, a drugo je člančić o našoj narodnoj poeziji. Nepotpisana redakcijska bilješka o koristi hrvatskog teksta objavljena je pri kraju I. broja R. D. - K. D., samo talijanski, a glasi ovako: »La maestosa antica lingua Illirica, conservando il carattere delle prime sue forme, e rimanendo sempre ne' modi suoi molto diversa dalle altre lingue regnanti in Europa, manca di quella considerabile quantità di termini e frasi, con cui la progressione dei lumi ed invenzioni, e lo sviluppo analitico delle idee hanno arricchito quelle altre. Costretta perciò a sostituire una perifrasi a una parola, e un prolisso giro a una breve espressione, porta necessariamente più in lungo il suo testo, e non può combinare coll'italiano nella estensione dello spazio. - Da questa materiale osservazione chi sa che non nasca in qualcheduno dei parecchi dotti ed ingegnosi Dalmatini, coltivatori della lor madrelingua, il pensiero di adottare poco a poco questa parte di linguaggio nuovo della loro fayella, ammettendo, previa spiegazione, i termini tecnici di cariche, usi, istituzioni e cose; e alle idee primitive, costanti, e poco maneggiabili delle madrilingue aggiungendo le maniere pieghevoli e precise delle più artificiali moderne lingue fiorenti?«

U broju 20. g. 1807. »Regio Dalmata - Kraglski Dalmatin« je objavio hrvatsku narodnu pjesmu »Pisma na čast i pohvalu cesara franceskoga i kralja našega imenom Napoleona I.«, u 26 deseteračkih strofa po 4 stiha. Tekst te pjesme nije preveden na talijanski, pa kako je popraćen i uvodom na hrvatskom jeziku, to je u tim novinama jedinstven slučaj, da je hrvatski tekst opširniji od talijanskog. Taj je uvod pisan vrlo duhovito i svojim se ironičnim tonom bitno razlikuje od suhoparnog stila »Kraglskog Dalmatina«, pa upravo stoga nije isključeno, da je napisan po Benincasinu napatku. No to je samo hipoteza. Kako je o toj pjesmi pisao Karlić i reproducirao šest njenih strofa,²⁷ ne kanimo o tome duljiti. Ono, što nas ovdje zanima, to je paralelni talijanski prikaz te hrvatske pjesme, koji svojim stilom i nazorima odaje pero suradnika romana »Les Morlaques«. Taj članak glasi: »Il seguente pezzo merita d'essere conosciuto per tutt'altra ragione che quella di regolare bellezza. Questo cantico ha un certo carattere semi-orientale, e oserei quasi dire, di davidica psalmodia, un calore ingenuo e spontaneo di sentimento; una insistenza d'idee proprie dell'anima penetrata: uno strano accozzamento di pensieri talora disparatissimi, effetto di poetico religioso accesso. Tuttociò fa perdonare la trascuratezza nel metro e l'ignoranza delle regole di versificazione, che la poesia Slava conosce e osserva per altro esattamente, come si vede in tante pregevolissime composizioni, che se n'hanno. Ci è sembrato inoltre assai interessante il vedere e sentire applausi all'Augusto nostro Sovrano in bocca e lingua così estranee alle tant'altre che del suo nome risuonano. Non è, né poteva esser tradotto con fedeltà un testo così esotico, un poeta si

²⁷ Op. cit. str. 94-96.

bardo. Son fedelmente conservati i pensieri, è conservata pur anche, per quanto potevassi, la loro slava fisonomia.

»Tako eksotičan tekst«, »tako bardski pjesnik«, sve su to izrazi, koji podsjećaju na poklonike Ossiana i J. J. Rousseaua, koji su u dvoreu Alticchiero dočaravali sebi Morlakiju, »tu prostranu zemlju, koja, iako tako bliza Italiji, i djelomice podanica republike Venecije, pruža sliku prirode u prvotnom društvu, kakva je morala biti u najudaljenija vremena i kakva se našla među najnepoznatijim stanovnicima nekih otoka Tihog oceana«. ²⁸

*
* * *

Kao urednik »Regio Dalmata – Kraglskog Dalmatina« Benincasa je dolazio u položaj, da vodi računa o političkim događajima i izvan Dalmacije. Poznato je, da se u doba, kad je zadobio Dalmaciju Napoleon bavio velikim planovima o Turskoj, ne samo vojničkim nego i trgovinskim, jer je trebalo naći nova vrela za nabavku sirovina, do kojih je zbog neprijateljstva s Engleskom sve teže bilo doći morskim putem. Toj vojničkoj i trgovinskoj ekspanziji imao je služiti francuski konzulat u Travniku, kojemu je za šefa 12. V. 1806. imenovan Pierre David, koji je nastupio mjesto generalnog konzula 17. II. 1807.²⁹ Iz Travnika je David od vremena do vremena slao Benincasi dopise za »R. D.«, kako to vidimo iz jednog sačuvanog, nedatiranog pisma,³⁰ koje glasi: A Monsieur Monsieur Benincasa, chef de Division à la Proveditorerie. – Pardon, Monsieur, j'avois oublié la demande que vous m'aviez faite. Je vous envoie une Notice très succincte d'une Cérémonie très longue; mais il suffit, je crois, que le fond de la chose soit connu du public. Je vous prie de faire à cette rédaction imparfaite tous les changements dont elle est susceptible, et agréez l'assurance de ma parfaite considération. David.« Priloženi člančić za »R. D-a« sadrži opis počasti, koje je novi vezir Ibrahim-paša iskazao francuskom generalnom konzulu: »Travnik, le 15 avril. Le nouveau Visir, Ibraïm Pacha, cydevant Grand Visir, est arrivé le 7 dans cette résidence, et le 12 il a donné au Consul Général de l'Empereur Napoléon, sa première audience. Cette cérémonie a été aussi pompeuse que celle de l'année dernière, au grand étonnement des Bosniaques; le Visir a envoyé au Consul général un cheval tout bondé d'or, et une garde nombreuse. Après l'audience, pendant laquelle, dit-on, Ibraïm Pacha a exprimé beaucoup d'admiration pour l'Empereur Napoléon, et une forte haine contre les Anglais, le Consul, le Chancelier, les Drogmans ont été revêtus de pelisses d'honneur et reconduits ainsi à la maison de France. Cette investiture des

²⁸ »Les Morlaques«, predgovor (Sujet de l'ouvrage).

²⁹ David je u dokolici bio i dramatski pjesnik, pod zvučnim pseudonimom Sylvain Phalantée. V. Jean Dayre u Hrv. enciklopediji, sv. IV.

³⁰ Drž. arhiv u Zadru: Articoli ed altri oggetti pel Giornale il Regio Dalmata, compilato dal Capo dell'Istruzione Pubblica signor Benincasa negli anni 1806, 1807 e 1808, Filza unica.

pelisses, accordée pour la seconde fois à ce Consulat, est une distinction inouïe dans l'Empire Ottomane, et marque la haute considération dont jouit (ce consulat?) français auprès des grands de cet empire.«

Vijesti iz Travnika su te godine u »R. D.« dosta česte. Tako se u br. 11. (14. III.) 1807. opisuje svečani ulaz generalnog konzula Davida u Travnik, 21. II.; o istom se predmetu opširnije javlja u br. 13., nadalje o događajima u Turskoj u br. 21. (23. V.) i t. d. Te veze sa Zadrom bile su uvjetovane i geografskim položajem, pa kad se David u Travniku osjetio ugroženim, otpremio je u Zadar svoju obitelj, a i sam se onamo sklonio, od srpnja do listopada 1808.

Za položaj Benincase u zadarskoj vladi zanimljivo je, da je on neko vrijeme zamjenjivao generalnog tajnika, dakle prvog funkcionara iza providura. Bilo je to g. 1807. nakon odlaska Scopolija, a prije nego što je na to mjesto iz Milana stigao Angiolini. U tom je svojstvu Benincasa uz Dandola potpisivao naredbe, s napomenom »per il Segretario Generale«. ³¹

Vrijedi također zabilježiti neke pojedinosti o Benincasinoj aktivnosti u društvenom životu Zadra.

Pri otvaranju zadarskog liceja 5. XI. 1806. Benincasa je kao glavar javne nastave održao govor, koji je, zajedno s govorima ostalih učesnika, objelodanjen u brošuri »Apertura del Liceo di Zara«, (56. str., ukoričeno; ime tiskara Battare nije označeno). Pošto je istaknuo, da je izmjena suprotnih zgoda i nezgoda (l'alternativa delle opposte vicende) općeni zakon, koji vrijedi za događaje među ljudima kao i u prirodi, on je tu misao na dugačko razradio u duhu tadašnje retorike te se konačno – pet strana dalje! – vratio na predmet: »Vrijeme je sada da opazim, vrlo ugledni slušaoci (Prestantissimi Ascoltatori), da se vi u svom srcu pitate, na što ja ciljам ovom hipotetičnom općenom teorijom, koja vam se mogla učiniti ponešto zanimljivom, iako zacijelo ne novom«. No ta teorija neka služi za utjehu, jer slušaoci imaju na umu, da je poslije cvata u rimsko doba kob Dalmacije uvijek bila nesretna. Pod mletačkom vlašću su doduše katkada rečene i napisane dobre stvari, ali malo ih je bilo, koje su bile jedva i pokušane (si dissero e scrissero talora di belle cose, ma di pochissime appena si fece saggio). Pod austrijskom vladom, kojoj nisu nedostajale dobre namjere, nedostajalo je spremnosti djelovanja i vremena za ostvarenje. Ali od »najsretnijeg časa«, kada je Dalmatincima bilo suđeno da pripadnu talijanskoj kraljevini, pod onim, koji je »jedini i najviši Izvršitelj nesavladive (impreteribile) Sudbine«, nastupio je preokret. »Ona sjajna zvijezda, onaj Genij« (t. j. Napoleon), već je izborom generalnog providura započeo veliko djelo prema Dalmatincima.

Nakon tog emfatičnog eksordija Benincasa je podvukao značenje pravljanja dosadašnje škole za filozofiju u »Licej javne nastave«, to »svetište znanosti«, u kome će se učiti pravo, medicina i prirodne nauke. Zaželio je uspjeh u radu profesorima i, pošto se još obratio

³¹ V. Regio Dalmata-Kraglski Dalmatin, br. 40, 1807.

omladini, nazivajući je »tenera puerizia, florida adolescenza«, završio je svoj govor ponovnim poklonom pred Napoleonom (»Egli, per sapienza e valore arbitro regolatore di tutta«) i njegovim »uzvišenim sinom« (potkraljem Eugenom).

U istoj su knjizi, na str. 23–56, objavljeni i ostali govori: članova povjerenstva za nauke (Commissione degli Studi) I. Kreljanovića i G. Parme, nadalje pozdrav providuru, koji je, u ime gradske općine, održao N. Jakšić i kratak improvizirani odgovor Dandola (breve estemporanea risposta). Učesnici proslave u liceju pošli su naime nakon svečanosti korporativno k providuru.

Benincasa je bio predsjednik društva Gabinetto di Letteratura, osnovanog u lipnju 1807. Među njegovim spisima³² sačuvano je pismo, kojim mu dr. N. Giaxich (Jakšić) javlja, da je Andrija Štefić (Stefich), mirovni sudac u Lošinju Malom, poklonio čitaonici čitavu francusku enciklopediju, izdanje iz Luke,³³ kao i Benincasino pismo tajniku odbora čitaonice, dominikancu i rektoru liceja Aleandiju sa konceptom zahvale darovatelju. O tome je *R. D.* u br. 33. 1807. donio bilješku, u kojoj se govori o djelatnosti čitaonice (u hrvatskom tekstu »Druжба od setjenja«), koja je dobro opskrbljena časopisima i knjigama te kadra obilno poslužiti radoznalosti, tom »početku svakog znanja«. »*R. D.*« je pohvalio hvalevrijedan i spontan dar suca Štefića, ali ga je nazvao »Stefano« (hrvatski »Stipan«), pa je to u br. 34. ispravio u Andrija.

Benincasa je bio predsjednik zadarske čitaonice gotovo godinu dana, kako se to vidi iz njegovih pisma tajniku Aleandiju od 8. IV. 1808., u kome predlaže, da se izabere nov odbor i javlja, da će on biti nekoliko mjeseci odsutan iz Zadra. Benincasa je doista u kolovozu 1808. pošao na dopust u Italiju, a kroz to ga je vrijeme kao urednik »*R. D.*« zamjenjivao sudac prvostepenog suda Ivan Kreljanović (Giovanni Kreglianovich-Albinoni), autor knjige »*Memorie per la Storia di Dalmazia*« (Zadar, 1809).

Benincasino urednikovanje je završilo, kad je ljeti 1809. vojna vlast preuzela gradansku upravu. Broj 30. »*R. D.*« od 27. VIII. 1809. izašao je na same dvije strane, s proglasom opsadnog stanja, koje su zapovjednik mjesta (commandant d'armes) Leger i glavni redarstveni komesar Cl. F. Opinel proglasili nad gradom Zadrom 23. VII. Naredni je broj izašao tek 11. VIII. Broj 34. od 25. VIII. izašao je sa četvrtom stranom u tri četvrtine bijelom, javljajući, da je kurir iz Milana pao u ruke neprijatelju. Konačno je u br. 36. (21. IX.) i 37. (22. IX.) objelodanjena vijest (talijanski, bez hrvatskog prijevoda), da je vojnička vlast u ovoj prilici preuzela pravo nadzora i uprave nad javnim glasilima (investita

³² Drž. arhiv u Zadru: Atti etc.

³³ Izdanje izašlo u gradu Lucca, 1758–1771, uredili su O. Diodati, S. Paoli i C. Giuliani, u 17 sv. teksta i 11 sv. ilustracija. Ono je pročišćeno i popraćeno bilješkama u katoličkom smislu, ali je usprkos tomu stavljeno na indeks, čim je izašlo. Primjersk te enciklopedije, koji se nalazi u knjižnici Jug. akademije, nabavljen je nedavno u Zadru.

del diritto di sorveglianza e di direzione sui pubblici fogli), pa stoga njegov redovni urednik (il Redattore ordinario) obznanjuje, da nema nikakva udjela (ingerenza) u ovome broju.

Benincasa je još ostao u Zadru kao glavar javne nastave, ali posljednje doba njegove funkcije ne može služiti kao mjerilo njegove djelatnosti i sposobnosti, jer je civilna vlast prešla u ruke generala Maureilana i povjerenika talijanske vlade Psalidija, koji je od 10. XI. 1809. vršio službu generalnog komesara vojničke vlade. Kad su osnovane Ilirske pokrajine (Provinces illyriennes) Benincasa je napustio Zadar zajedno s providurom Dandolom, njegovim 13 godina mladim prijateljem. Ali dok je Dandolo ostao u Italiji, Benincasa se doskora pojavljuje u Ljubljani, u svojstvu generalnog cenzora knjiga i urednika »Télégraphe Officiel des Provinces Illyriennes«, koji je list uređivao prva dva mjeseca. Odatle možemo zaključiti da u dugotrajnom sporu, što je razdvajao providura i vojnog guvernera³⁴ Benincasa nije zauzimao stajalište, jer ga inače Marmont ne bi bio poveo u Ljubljano.³⁵

³⁴ Taj se spor najbolje ogleda u brojnim pritužbama, koje je Dandolo slao u Milan i u Pariz, a objelodanio ih je, zajedno s ostalim njegovim listovima Dandolov sin Tullio (Ricordi Primo Periodo 1801-1821«, Asisi 1867). Spor je dakle bio držan izvan dohvata javnosti. Ipak ima o njemu traga i u »Regio Dalmata«. Kad je naime Marmont, koji je tek dobio bio naslov vojvode dubrovačkog, dao sebe proglasiti zaštitnikom franjevac, »R. D.« je donio člančić o tim molitvama. Dandolo je tu stvar prikazao potkralju Eugenu kao akt uzurpacije vlasti (v. Pisani, op. cit. str. 235. Marmontovu verziju toga događaja v. u »Mémoires du maréchal Duc de Raguse de 1792 à 1832«, Pariz 1857, t. III. knj. XI. str. 122. i pismo Napoleonu od 3. I. 1809., ibid. str. 185). Posljedica je bila, da je Marmont dobio ukor, a da je »R. D.« u br. 2. od 3. I. 1809. donio bilješku, u kojoj se veli, da treba člančić objelodanjen u br. 50. 1808., koji počinje sa »S. E.« i svršava s »in Dalmazia«, smatrati »kao da nikad nije bio štampan u ovome listu«.

³⁵ O djelatnosti Benincase u Ljubljani v. dr. Janko Tavzes: »Slovenski preporod pod Francozi«, Ljubljana, 1929. Tekst Benincasina programa u »Télégraphe«-u, v. kod R. Maixuer: »Le projet de l'édition illyrienne du »Télégraphe« (Annales de l'Institut Français de Zagreb, 1946-7, str. 236).